

21.Silko, Leslie Marmon Gardens in the Dunes/Leslie Marmon Silko. - Scribner Paperback Fiction Published by Simon and Schuster, 1999. – 480 p.

22.Sins-Brandom, Lisa. Smoked Jerkey vs.Red Pottage: Native American Tradition and Christian Theology in Louise Erdrich's *Bingo Palace* / Lisa Sins-Brandom// Publications of the Arkansas Philological Association. – 1995. – 21.2. – P.59-69.

23.Van Dyke, Annette. Shifting Perspectives in Louise Erdrich's *The Last Report on the Miracles at Little No Horse.*/ Annette Van Dyke // *Studies in the Literary Achievement of Louise Erdrich, Native American Writer*, ed. Brajesh Sawhney. - Lewiston: The Edwin Mellen Press, 2008. - P. 63 – 74.

О.ШОСТАК

В статье исследуются возможные смысловые интенции использования образа Богоматери в творчестве двух американских писательниц индейского происхождения Лесли Мармон Силко и Луиз Карен Ердрич. Анализируется архитектоника их произведений, задействованные сюжетные схемы и использованные художественные приемы.

Ключевые слова: духовность коренных жителей Северной Америки, христианство, католицизм, Божья Матерь, Дева Мария.

O.SHOSTAK

This paper investigates all possible semantic intentions of God's Mother usage in the novels of Native American writers Louise Karen Erdrich and Leslie Marmon Silko. The plot schemes? Artistic techniques and texts' architectonics are analyzed.

Key words: Native American spirituality, Christianity, Catholicism, Mother of God, Virgin Mary.

УДК 821.111-31 Берджесс.09

Ганна ШУЛЬГА

**ІНТЕРТЕКСТ ШЕКСПІРІВСЬКИХ СОНЕТІВ У РОМАНІ
ЕНТОНІ БЕРДЖЕССА «НА СОНЦЕ НЕ СХОЖІ»**

У статті аналізуються міжтекстові зв'язки сонетів Вільяма Шекспіра та роману Ентоні Берджесса «На сонце не схожі». Досліджуються і класифікуються цитати, алюзії та ремінісценції роману за способом введення в текст, а також розглядаються особливості їх функціонування.

Ключові слова: роман-біографія, інтертекстуальність, алюзія, ремінісценція, цитата.

При написанні біографічного роману про Вільяма Шекспіра англійський письменник Ентоні Берджесс (1917–1993) творчо переробив величезну кількість історичних, художніх і критичних джерел і повсякчасно ввів їх у текст, іноді у формі цитат, іноді як наслідування, або ж у якості алюзії та ремінісценції. Така мозаїчна смислова структура та багаторівнева інтертекстуальна гра обумовлює специфіку змістового наповнення тексту та його організацію. Особливий інтерес викликає те, як у романі використовується літературна спадщина героя – Вільяма Шекспіра. Насамперед це цикл з 154 сонетів: звернення до цього поетичного твору великого англійського драматурга експліцитно присутнє уже в оригінальному заголовку роману, «Nothing like the sun», вказуючи на 130-й сонет.

Детальному аналізу інтертекстуальні зв'язки в романі «Закоханий Шекспір» (1964) та особливості їх функціонування досі не піддавалися.

Актуальність нашого дослідження обумовлена як недостатньою вивченістю такого важливого для розуміння ідейного задуму тексту питання міжтекстової взаємодії роману «На сонце не схожі» та творів В. Шекспіра, так і особливостей біографічного жанру в творчості Е. Берджесса в цілому.

Можемо виділити такі статті, пов'язані з нашою темою: «На сонце не схожі»: Обличчя в дзеркалі Белли Коен» Дж. Стінсона, яка розглядає питання джойсівського впливу на художнє бачення Е. Берджессом життя головного героя [8]; «Негативність і діалогічна гра в романі «На сонце не схожі» Н. Беластегі, що вказує на інтертекстуальну роль назви роману [3]; «Художні біографії Ентоні Берджесса: романтична симпатія, орієнтований на традицію модернізм, постмодерністський вампіризм?» О. Хаффен, оглядову за своїм характером роботу, в якій зазначається ідейна апеляція роману «На сонце не схожі» до романів «Улісс» Дж. Джойса,

«Доктор Фауст» Т. Манна, повісті «Портрет містера У. Х.» О. Уайльда [5]; «Містер Берджесс, Містер Най, Містер Шекспір і Містер Піклхеррінг: постмодерністська репрезентація Шекспіра в Ентоні Берджесса та Роберта Ная» Р. Спенса, яка розглядає ремінісценції роману Е. Берджесса, що відсилають читача до творчості В. Шекспіра («Дванадцята ніч», «Зимова казка», «Міра за міру», «Король Лір», 129-й сонет) [7].

Мета нашої статті – дослідити роман «На сонце не схожі» в контексті його міжтекстових взаємозв'язків з циклом сонетів В. Шекспіра. Досягнення поставленої мети передбачає здійснення таких завдань: розглянути і класифікувати різновиди цитат, алюзій та ремінісценцій в романі за способом введення в текст і, в деяких випадках, простежити особливості їх функціонування. Методологічну основу представляє насамперед інтертекстуальний підхід дослідження текстів, із загальнотеоретичних методів ми застосували описово-аналітичний метод дослідження.

Роман «На сонце не схожі» насичений цитатами. Читацьке розуміння роману Е. Берджесса здійснюється в смисловому полі творів великого англійського драматурга. Особливу увагу привертає багаторівневий зв'язок роману із знаменитим шекспірівським циклом сонетів, бо інтертекстуальні посилання в сильних позиціях у тексті, до числа яких входить назва роману, носять домінуючий характер і впливають на розуміння тексту в цілому.

Поняття «інтертекстуальність» ми розглядаємо не стільки в якості визначення того світо- і самовідчуття сучасної людини, яке отримало назву «постмодерністська чуттєвість», скільки у вузьколітературному сенсі, як засіб аналізу літературного тексту.

Маркованість, наявність або відсутність контекстуальної та/або графічної підказки, функція інтертекстуального включення залежать від авторської інтенції. Тільки на рівні буквального прочитання інтерпретація тексту тотожна його змісту, але завдяки інтертекстуальності збільшується модальний і семантичний потенціал тексту.

Розробляючи класифікацію міжтекстових зв'язків між прецедентним текстом – сонетами В. Шекспіра – і романом Е. Берджесса «На сонце не схожі», ми спиралися на типологію

інтертекстуальності німецького літературознавця Йорга Хельбіха в роботі «Intertextualität und Markierung» (1996) [6].

Перша група відсилає до сонетів В. Шекспіра в романі «На сонце не схожі» графічно явно виражена і представлена у вигляді цитат з шекспірівських сонетів № 1 [4, с. 108], 91 [4, с. 106], 20 [4, с. 106], 8 [4, с. 110], 107 [4, с. 179], 111 [4, с. 179–180], 110 [4, с. 180].

У тексті активно використовуються різноманітні графічні засоби для виділення цитат: збільшення міжрядкового інтервалу (сонети № 1, 107), лапки (сонети № 8, 20), однак найчастіше використовується комбінація графічних засобів у рамках одного фрагменту (сонети № 91, 111, 110): «WS picked up two sonnets from the floor (' ... Even that your pity is enough to cure me . ' ' ... A god in love , to whom I am confin'd . ') and stacked the whole batch together <...>» [4, с. 180]. («ВШ підняв з підлоги сонети («... Але твоє, мій друже, співчуття, для мене чистий еліксир життя», «...Тобі я не даремно присягав») і склав усе до купи» – Г. Ш.).

Графічне виділення цитат сприяє фокалізації читацької уваги на даній текстовій ділянці. Проте Е. Берджесс ускладнив завдання співвіднесення маркованого запозичення з вірним джерелом: інформація щодо першоджерела розсіяна у тексті або ж сонети представлені не в їх оригінальній віршованій формі, а у прозаїчній (сонети № 91, 8, 111, 110).

Референції до претексту в другій групі представлені в романі у вигляді прихованих цитат і алюзій. Тут ми маємо чітко позначений в тексті-реципієнті міжтекстовий зв'язок з першоджерелом .

У романі Е. Берджесса представлені алюзії на шекспірівські сонети № 144 [4, с. 11] і 87 [4, с. 72–73, 216]. Проілюструємо алюзію на 144-й шекспірівський сонет, яку в романі «На сонце не схожі» ми виявляємо в пророцтві ворожки Мадж Боуер молодому Віллу Шекспіру:

«Catch as catch can.

A black woman or a golden man» [4, с. 15].

(Дослівно – «Лови. Чорну жінку або золотого чоловіка» – Г.Ш.).

Процитуємо початок шекспірівського 144-го сонету в перекладі Георгія Пилипенко:

«Дві пристрасті: мій спокій і відчай.

Як духи – передвіщують мені,
Що хлопець-ангел – то блаженний рай,
А темна жінка – служить сатані» [2, с. 293].
В оригіналі: «The better angel is a man right fair ,
The worser spirit a woman colour'd ill» [2, с. 292].

(Дослівно – «кращий ангел – це світловолосий чоловік, а гірший дух – жінка кольору зла» – Г.Ш.).

До «хитрощів» автора можна віднести перероблений і позначений в тексті як «пісня» початок 87-го сонета В. Шекспіра:

«Farewell, farewell, my blessing,
Too dear thou art
For any man's possessing;
And so we part . . . » [4, с. 72-73, 216].

Порівняємо з оригіналом: «Farewell! Thou art too dear for my possessing» [2, с. 178].

Момент впізнання сонета ускладнюється і тим, що до тексту роману неодноразово вводяться простонародні пісенні вставки, часто вульгарного характеру [4, с. 23, 72, 49].

Використання віршованої форми в прозовому творі є одним з видів зміни лінгвістичного коду та сприяє висуненню до центру читацької уваги даного інтертекстуального включення і служить, таким чином, маркером експліцитного міжтекстового зв'язку.

До даної групи належить і назва роману, оскільки «<...> за своїм знаковим статусом заголовка зближується з власною назвою» [1, с. 57], а власна назва відноситься до експліцитно маркованих інтертекстуальних зв'язків.

Фокалізація уваги на назві твору визначається тим, що воно є своєрідним семантичним кодом, який відображає у декількох словах зміст роботи: «Початок тексту функціонує як кодовий ключ – з нього читач дізнається, як слід декодувати подальший текст» [1, с. 94].

Оригінальна назва роману Е. Берджесса «Nothing like the sun» представляє собою початок 130-го шекспірівського сонету, який наводиться далі в якості епіграфу:

«My mistress ' eyes are nothing like the sun,
Coral is far more red than her lips ' red,
If snow be white, why then her breasts are dun,
If hairs be wires, black wires grow on her head... » [2, с. 264].

У перекладі Г. Пилипенко сонет звучить наступним чином:

«Хай не сонця ті очі дивовижні,
І хай вуста тьмяніші, ніж корал,
І перса аж ніяк не білосніжні,
І для волосся не знайду похвал» [2, с. 265].

Наступна, третя, група звернень до шекспірівської поетичної спадщини представлена в романі ремінісценціями на його сонети. Особливістю даної групи є відсутність лінгвістичних і графічних показників, а також не чіткий, а скоріше асоціативний зв'язок між текстом-реципієнтом і прецедентним текстом.

У романі «На сонце не схожі» Е. Берджесс намагається віднайти джерела шекспірівського натхнення за допомогою відсилань до його текстів. Наприклад, після знайомства Шекспіра з Генрі Різлі, 3-м графом Саутгемптоном, його вчитель італійської мови Джон Флоріо від імені наставника лорда Берлі, а також матері та дідуся графа вмовляє Шекспіра за допомогою сили мистецтва схилити Г. Різлі до одруження (джерело – шекспірівські сонети з 1-го по 17-й).

Історія складних взаємовідносин між графом Саутгемптоном і Шекспіром виразно нагадує сюжет, описаний у шекспірівських сонетах: щира дружба, зрада, образи і примирення. Цитати із сонетів розсіяні всюди у тексті у віршованій та/або прозовій формі.

Знайшли своє відображення в романі і мотиви суперництва за «краще перо» з іншим поетом, який на деякий час зблизився з другом Шекспіра (джерело – сонети № 79, 80, 86). У романі поетом-суперником названий Дж. Чепмен.

Образ лондонської коханки Шекспіра також сходить до описів Смуглянки із сонетів № 127, 132, 147, 130. Емоційний розвиток їх відносин у романі (від захоплення до огиди) має у своїй основі переживання поета, відображені в сонетах № 129, 137, 142, 150, 152.

Прототипом любовного трикутника Фатіма-Шекспир-Саутгемптон у романі також виступають стосунки героїв, закарбовані в сонетах № 41, 42, 133, 134.

Ряд образів розпаду і хвороби, які наповнювали сонети (№ 95, 119, 118, 140, 144, 147, 153), як припускає автор, Шекспір міг написати під враженням від власної недуги. У романі йдеться, що

то був сифіліс, яким Шекспір, імовірно, міг заразитися від Смаглявої леді сонетів.

Підводячи підсумки, підкреслимо, що інтертекстуальні міжтекстові зв'язки замість лінійної послідовності тексту пропонують новий спосіб прочитання роману, завдяки якому активізуються додаткові семантичні та асоціативні зв'язки. Насиченість тексту алюзіями, ремінісценціями і цитатами запрошують читача до інтелектуального співавторства, однак це не призводить до вузькоелітарної спрямованості роману, оскільки непідготовлений читач навіть не помітить численні інтертекстуальні відсилання з огляду на те, що вони органічно вплетені в канву тексту.

У романі «На сонце не схожі» ми виділили три групи інтертекстуальних звернень до циклу сонетів В. Шекспіра, для позначення яких використали класифікаційну термінологію Й. Хельбіха. Хоча зв'язок з основним претекстом у романі Е. Берджесса чітко позначений, у цілому в тексті переважають неатрибутовані відсилання, насамперед, алюзії та ремінісценції. Письменник розраховує на увагу підготовленого читача, який відчує міжтекстовий зв'язок різних творів і зможе оцінити багатогранний семантичний малюнок роману. Таким чином, відбувається взаємне збагачення смислів прецедентного тексту і тексту-реципієнта на основі цитати, алюзії або ремінісценції.

Надалі передбачається розглянути інші інтертекстуальні зв'язки роману Е. Берджесса «На сонце не схожі» та особливості їх функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лукин В. А. Художественный текст: Основы лингвистической теории и элементы анализа : [учебное пособие для филол. спец. вузов] / В. А. Лукин. – М.: Ось-89, 1999. – 192 с.
2. Шекспір В. Сонети / Вільям Шекспір ; [пер. з англ. Г. Пилипенка]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2010. – 320 с. – (Поет. поличка «Перуна»).
3. Belastegui N. Negativity and dialogical play in *Nothing Like the Sun* / Nuria Belastegui // Anthony Burgess and modernity / Nuria

Belastegui ; [ed. A. R. Roughley]. – Manchester ; N. Y., 2008. – P. 21–37.

4. Burgess A. Nothing like the sun: A Story of Shakespeare's Love-life / Anthony Burgess. – N. Y. ; London: W. W. Norton & Company, 1975. – 234 p.

5. Haffen A. Anthony Burgess's fictional biographies: romantic sympathy, tradition-oriented modernism, postmodern vampirism? // Anthony Burgess and modernity / Ed. A. R. Roughley. – Manchester ; N. Y. : Manchester University Press, 2008. – P. 131–146.

6. Helbig J. Intertextualität und Markierung. Untersuchungen zur Systematik und Funktion der Signalisierung von Intertextualität / J. Helbig. – Heidelberg : Winter, 1996. – 263 p.

7. Spence R. Mr Burgess, Mr Nye, Mr Shakespeare and Mr Pickleherring: postmodernist representations of Shakespeare in Anthony Burgess and Robert Nye // Anthony Burgess and modernity / Rob Spence ; [ed. A. R. Roughley]. – Manchester ; N. Y., 2008. – P. 207–220.

8. Stinson J. J. Nothing like the Sun: The Faces in Bella Cohen's Mirror / John J. Stinson // Critical Essays on Anthony Burgess [ed. G. Aggeler]. – Boston, 1986. – P. 89 – 103.

А. ШУЛЬГА

ИНТЕРТЕКСТ ШЕКСПИРОВСКИХ СОНЕТОВ В РОМАНЕ ЭНТОНИ БЕРДЖЕССА «ВЛЮБЛЕННЫЙ ШЕКСПИР»

В статье анализируются межтекстовые связи сонетов Уильяма Шекспира и романа Энтони Берджесса «Влюбленный Шекспир». Исследуются и классифицируются цитаты, аллюзии и реминисценции в романе по способу введения в текст, а также рассматриваются особенности их функционирования.

Ключевые слова: роман-биография, интертекстуальность, аллюзия, реминисценция, цитата.

A. SHULGA

INTERTEXTUAL RELATIONSHIP BETWEEN SHAKESPEAR'S SONNETS AND THE NOVEL «NOTHING LIKE THE SUN» BY ANTHONY BURGESS

The article deals with intertextual relations between Shakespeare's sonnets and the novel «Nothing like the sun» by Anthony Burgess. The quotations, intimations and reminiscences of the novel are analysed and classified. Also the peculiarities of their functioning are studied.

Key words: biographical novel, intertextuality, intimation, reminiscence, quotation.